

KÉPEK A CSEND ALBUMÁBÓL

Vasagyi Máriát, legtöbbször Székely Mária néven, fordítóként, néprajzosként, levéltárosként tartottuk ez ideig számon; nem is olyan sokan. Most prózakötettel jelentkezett. A *Silentium album* – alcíme szerint kisregény – öt egymással összefüggő prózát tartalmaz. A prózák a kisregény fejezeteinek tekinthetők, de önállóan is olvashatók, akár az elbeszélés vagy a novella nevét is viselhetnék. Magam nem tudom, de lehet, hogy nem is akarom eldönteni, a kötetbe sorolt prózák milyen műfajnévre hallgatnak. Azt azonban tudom, hogy a kötet, a *Silentium album* meglepetés és felfedezés.

Meglepetés, hiszen első kötetet tartunk a kezünkben, elhalasztott, de semmiképpen sem megkésett első kötetet, amelyben jól kivethetők a szerző irodalmi és nemcsak irodalmi, hanem történelmi és néprajzi tájékozódási pontjai. Mészöly Miklós *Családáradásának* nyomai ismerhetők fel a kötet szorosan egymásba épülő mondataiban és szóhasználatában. A történelem Bácskát mozgató és meghurcoló fordulói, meg hiedelmek, babonák, helyi szólások és szokások fonódnak egybe Vasagyi Mária narrációjában. És nyelvek, helyiek, élők és holtak, jiddis és latin, tájnyelv és választékos, familiáris beszéd. Egy, a mi irodalmunkban mostanáig szinte ismeretlen kulturális hátteret teremt Vasagyi Mária ezáltal, amelyből emberi sorsok, súlyos drámák, családok és családtagok, az élet oly sok örökre eltemetett titka és rejtélye, ismeretlen erők és hatalmak küzdelmei, születések és halálok, családtörténetek szilánkjai, írásos és csupán az emlékezetben megőrzött eseményei meg képei bontakoznak ki és válnak láthatóvá a mágikus realizmus eszköztárával, a fantasztikum és az álomlátás ötvözetében.

Ezért mondható a *Silentium album* világa és írásmódja felfedezésnek is. Egy elfeledett, vagy ilyen alakjában sohasem létezett világot fedezett fel szá-

munkra a város és a kisváros határvonalán, a por és a sár ellenében, az örökös sikertelenségre és veszteségre ítélt küzdelmet. A múlt század elején, világháborúkon és impériumváltásokon át egészen a közelmúltig húzható meg Vasagyi Mária kötetének történelmi sikertelenséget jelölő vonala, anélkül, hogy fel is panasználja ennek a botrányos történelmi menetelésnek az örökösen felemelkedő és elbukó, megbékélő és egész életre szóló haragokat tartó, embert és családot, vagy családokat porba taposó kegyetlenségét. Vasagyi Mária nem ítélkezik, hanem elbeszél, nem moralizál, hanem gazdag élet- és tényanyagából nyelvet teremt. És ez olyan szembetűnő meghatározója a kötet prózáinak, hogy akár az is mondható, Vasagyi Mária előbb talált rá a nyelvre, mint a családtörténetre, amit elbeszélt. A század eleji beszédmód, szavak és mondatformák, a századközép megváltozott szóhasználata, a nyelvvesztés jelei a temető palánkján található üzeneteken, rétegnyelvi változatok a szövegekbe ékelt fordításokban és naplóban, az elnémulás és a vakság jelei, a csend és a hang vérségi összetartozása, mindaz tehát ami a *Silentium album* nyelvi világának és beszédmódjának megkülönböztető jegye, egyúttal feltétele is annak, hogy a felemelkedő, tagjainak versengésében kifulladás, egymással örökösen civakodó, távoli tengerekben és helyi kenderáztatókban elveszelődő, betegségekbe és bűnökbe sodródó család végül egy szellemlény repdeső tanúságában maradjon fenn csupán.

A kötet utolsó és egyben címadó elbeszélésében, a korábbi prózákból jól ismert Fruzsina színdarabját mutatják be, az előadásnak már vége, nem is tudunk meg semmit magáról a darabról, arról azonban sokat, hogy akik jelen vannak, az elbeszélések szinte minden szereplője, közelebbi és távolabbi családtagok, mindannyian tiltakoznak, azt hangoztatják, hogy „nem így volt”, nem volt köztük sem civakodás, sem osztozkodás, senki sem úgy halt meg, ahogyan Fruzsina darabjában elbeszélte, Grünberg, Fruzsina szerelme sem utazott „valami vonattal a végtelenbe”, mindannyian „letagadták iszonyatos halálukat”. Aztán „elcsöndesedtek”, és „a sötétben ki-ki hazasomfordált, otthonát e valótlan világban is megtalálta . . .” Amit Fruzsina színdarabja mondott el a világról és a családról ebben a „valótlan világban”, minden a család ellenállásába ütközött, mert semmi sem úgy történt, ahogyan az elbeszélés elbeszélte, minden másként maradt fenn az emlékezetben, minden másként ékelődött az életrajzokba, és ezért nem hallgathatnak a nézők és családtagok Fülöp dédapára, aki azt mondja nekik „döntsétek el most utólag, hogy *itt* vagyunk, *ott* érdemes lett volna-e úgy élni, miként azt ő – Fruzsina – megírta”. Az *itt* és az *ott* szembesítésében az irodalom (a színdarab) és az élet különbözőése ismerhető fel, de szoros összetartozása is egy másik „valótlan világban”, a „fehér csend” világában, a „silentium album” lapjain.

Amikor fellapozzuk az albumot és a könyv első, A kőkecske címet viselő elbeszélés első mondataiból arról értesülünk, hogy „Pünkösdkor temették Félix ükapát, az osztozkodásra Medárd-nap délutánján került sor, anno Domini 1910. A világon aznap senki sem volt szerencsétlenebb és vesztesebb Fülöp dédapánál”, még nem tudhatjuk, hogy a könyv valójában Fülöp dédapa szerencsétlenségének és veszteségének több szálon futó történetét és rendre veszteségekkel záródó élettörténeteit mondja el, azokat a történeteket, amelyekkel a családot majd Fruzsina színdarabja szembesíti, hogy aztán, amikor az album, azaz a könyv végére érünk, újra a kezdő mondatokhoz jussunk el: „Pünkösdkor temették Félix ükapát, az osztozkodásra Medárd-nap délutánján került sor, anno Domini 1910. A világon aznap . . .”

Amikor a végén visszaérkezünk a kezdethez, már jól tudjuk, innen kezdődően nincs más, csak a „fehér csend”, a silentium album, ez a rejtélyes, titokzatos, önmagát is rejtegető könyv és lapjai között drámák és tragédiák, sorsfordító események, születés és halál, élet és művészet képei. Jó végignézni ezen a képsoron. És a képek között, ha jól odafigyelünk, akár Szirmai Károly arcmását és Herceg Jánosét is, felismerhetjük. Ők még látták (és írták) azt a felemelkedő és elsüllyedő Bácskát, amit Vasagyi Mária ma már nem látva, csupán nyelvet – irodalmat – teremtve írt – írhatott – meg.

BÁNYAI János

„FOLYTON ELVÁGYÓDÓ LELKEM”

Interjú a Szirmai-díjas Vasagyi Máriával

Első elbeszéléskötete a mai vajdasági magyar próza minden bizonnyal egyik legjobb tollú szerzőjévé avatta Vasagyi Máriát. Korai még azt állítani, hogy az új évezred első évtizedének legnagyobb honi irodalmi felfedezése, de az már biztos, hogy bár öt évre, de akár távolabbra is visszamenőleg nem jelentkezett ennyire friss, ennyire pallérozott és ekkora felkészültséget magába foglaló író a Vajdaságban. Vasagyi Mária szövegei nyelvükben és hangulatukban egyaránt karakteresek, összetéveszthetetlenül egyediek, a Topolya-, Zombor- vagy még inkább Bácska-központú tematikájuk mellett természetes közvetlenséggel mutatják fel a szerzőnek a sokkal szélesebb körre kiterjedő művelődéstörténeti, természettudományos, folklorisztikai, néprajzi, zenei, nyelvi műveltségét, jól kamatoztatható tájékozottságát és bravúros nyelvi tehetségét. Elbeszélései nem szórakoztató alkotások, képtelenség könnyed bágyadsággal elmerülni történeteinek sodrásában, a bájosan archaikus szóhasználat és szürrealisztikus távolságra kalandozó meseszövege nem csupán a vendégszövegek vagy vendégszöveggént feltüntetett subtextusok által való megszakítások nyomán válik figyelemkövetelő írásművé, hanem a történetek realitástartalma, hivatkozási síkjának vonzata is elutasítja a könnyed műélvezetet.

Ám ki is a szerző? Irodalmi körökben bizony tanácstalanul dugták össze fejüket a könyv olvasói. Most találkoztak e névvel először, esetleg az *Üzenet* hasábjain, ha nem lapoztak át az ismeretlen név alatt megjelent szövegen. Fordítóként nem ismeretlen, de ki emlékszik egy fordító nevére? Valójában, ki is Vasagyi Mária, akit Zomborban, szülőhelyén inkább Székely, vagy Bran-kov Máriaként ismernek?

– *Ezerkilencszázhatvanegy tavaszán elküldtem néhány versemet a szabadkai 7 Napnak, noha nem voltam biztos abban, hogy megütik a mércét, sőt, tartottam egy elmarasztaló kritikától a Szerkesztő válaszol rovatban, ezt pedig, alaptermészetemből eredően nyilvános szégyennek véltem volna. Így esett választásom a pszeudonimomra, anyám Vas megyéből jött családjának előnévére. A versek a lapnak megfelelték, első megjelent soraim lettek. Hamarosan úgy éreztem, mégse a költészet az a műfaj, amelyben valamelyest is jeleskedhetnék. Hosszabb-rövidebb prózái kezdtem írni, nekem azonban egyik sem tetszett, minőség tekintetében amelyik szerintem esetleg közlésre megfelelt volna, annak a témájai nem tűrte a kor szabad gondolatot gúzsba kötő szelleme. Ilyen volt az árulónak kikiáltott s ráadásul származása miatt is népellenségnek tartott egykori malomtulajdonos tragikus haláláról írt Lisztesember, a Vihar a marxizmus tanításába belegabalyodott apával szembeforduló fiú gyötrelmeivel, a Kómadonna, amely a monostorszegi templom szobrába szerelmes török hadfi haláláról regélt és a csodákról, amelyek azután történtek, sőt a helység és a templom Dunába pusztulásával is folytatódtak. Közben műfordítással gyakoroltam az írást, stilisztikai, szóhasználati stb. készségfejlesztés volt valamennyi fordításom, ugyanakkor a kezdet éveiben a jobb szövegek által kitekintettem a világba, tájékoztam néhány újabb irodalmi áramlatról. A nyolcvanas évek végéig a Hídban, Magyar Szóban, 7 Napban, majd a kilencvenes években a szabadkai Üzenetben jelentek meg fordításaim a délszláv irodalomból, valamint elhangzottak az Újvidéki és a Kossuth rádió irodalmi műsoraiban is, mígnem elérkezett az idő, amikor úgy éreztem, másként, tömörebben, kerekebben írnám meg a fordítás folyamatában emiatt akkor már sokáig hánytorgó írást, végül azon kaptam rajta magam, hogy hozzáírok az eredetihez vagy elveszek belőle, s ez a szabadság azt jelentette, a műfordítói hűség felmondta nálam a szolgálatot, abba kell hagynom ezt a mesterséget.*

Közben irodalomtörténésznek készültem. Családi és más okokból nem sikerült. Egyben néprajzi gyűjtést is folytattam 1970-től, a Duna mente és Bácska szellemi néprajzával foglalkoztam, elsősorban népzenevel. Jártam a terepet, publikáltam a gyűjtésem és kutatásaim eredményeit sorban, először a Zomborban megjelenő Dunatáj hetilapban, ahol egy ideig lektor voltam. Gyűlt az anyag, mígnem 1980-ban Apatinban megjelent Föld, föld . . . című könyvem, kisebb válogatás szlavóniai, baranyai, bácskai magyar falvak általam lelt szellemi néprajzi kincséből. Publikáltam az újvidéki Hungarológiai Közleményekben, csakhogy a munkám nem kellett a Hungarológiai Intézetnek, semmiféle projektumba nem vettek be, bármennyire is szerettem volna.

Életterem nagyocska koromig a Zombor–Kiskőszeg–Topolya háromszög volt. Zomborban születtem, itt jártam iskoláimat, nyaranként, egészen levélsárgulásig viszont Kiskőszegen gyógyítóztam kóros soványságomból, sikertelenül, mert a Duna jobb partján emelkedő löszhegy, amelyre a falu épült, nem volt elég magas

ahhoz, hogy zsenge tudómet a levegője áldásosan megfüröszze, ráadásul a hegybeliek körében – sokan barlanglakók voltak – alattomosan lefészkelte a tébécé. Életes világával viszont a hegy, amelynek éke a szőlőtőkék és a violás, dália, kukacvirágos kertek voltak, gondolataimba és álmaimba ma is naponként visszajár s majdan talán írásaiban is helyet kap. A régészek, numizmatikusok kincsesbányája, a Castrum helye, ahonnan a Mecsekig ellátni és a zombori Szent István-templom kettős tornyáig és még azon is túl, történelmi viharok kavarta vidék, ahol római, szkíta, magyar, orosz, német, török, szláv és ki tudja még hányféle nép és törzs sarjainak öröklött el vére, csaknem egész Eurázsia képviselve érezheti magát e hegyen az idő mínusz végtelenjének egy bizonyos pontjától kezdve a múlt század valahány vérontásáig, de ott porladoznak csontjaik a békésen elhaltak temetőiben is. Első gyűjtésem ide vezetett. (Később megtudtam, hogy a harmincas években Kodály Zoltán sugallatára Kiss Lajos is innen indult gyűjteni.)

Kisköszeg! A homokból pusztá kézzel indított források jéghideg vize a kőbánya alatti part közelében. A szőlőskert, ahova teliholdkor visszajár egy aga a kincser, oda, ahol drágakővel megrakott aranyhintó rejt a sárga föld. Szürrealizmus? Lehet, hogy innen, ezekből a képekből ível át több mint fél évszázad után is az írásaimba? Vagy a hegyoldalhoz tapadó parányi ház tornácának falát ékesítő valószerűtlen tengerparti tájból? Az abszurdumból, amely a (velencei?) tenger fazékkéjje és a Duna sárga-zöld vize között feszült? A ragyogó nedvdús gyümölcs, az erőtől pattogó szőlőlevél és a lopakodó és már-már mindenütt láthatlanul is jelen levő halál fény-árny ellentétéből, ott a Szamár-szurdokban?

Az életem alakulását és világgépemet meghatározó harmadik hely Topolya, úgyszintén sárga földjének nehéz szagával, örökfolyó kutakkal, reggelig tartó, cigánybandás multságokkal, eltűnt gazdagságról suttogott történetekkel, széthasított hegy meredélyéből lógó hajjal és csontokkal. Kettévágott sír belsejébe tekinteni pedig annyi, mint idegen házba tolakodni s olyasmit meglátni, ami nem rám, a világban járkálóra tartozik. Ebből viszont könnyen alakítható egy virtuális világ, ebből a képből, akár egész novellát is lehet szőni köré.

Kamaszkoromban pár évre Eszék is bekerült napjaim folyásába a középzenede hűvös épületének idegen szellemével, de ugyanott Bach Francia szvitjével és a Goldberg-variációkkal, év végi vizsgák szívdremesztő félelmével, sikertelen órákkal, eltévesztett vonat keserű füstjével, a szőlő ízével, amellyel a fapados kupében megkínáltak, a Dunával, amikor a késő este hazafelé robogó vonatból a gombosi hídról letekintve ízlelgettem vizének egyedi illatát. Hamarosan ezután Újvidék nyitotta az életemet behatároló sokszög újabb oldalát, a Tanszék a komolykodó hallgatókkal, éppen befutó titánokkal, majd Budapest a híres könyvtáraival, a hangversenyek, a kiállítások. Végül Apatin, s ott a FÉSZEK, az otthon, amelyet majd másfél évtized múlva oda kell hagyni, és ismét Zombor, a drága Lombos, a Pangara az Úz folyócskával, a Duna haldokló maradékával.

Szépirodalmi jellegű írásait idehaza az *Üzenet* kezdte közölni, ugyanaz a folyóirat, amely korábban műfordításait, zene- és képzőművészeti esszéit is hozta. Első közlésre szánt novellájának kiérleltsége azonban még a lap szerkesztőjét is meglepte. Hogyan fordult az évtizedeken át halmozott művészet-történeti, zeneismereti, folklorisztikai, történelmi, természettudományi, pszichológiai tudás, a könyvből kisugárzó műveltség egyszerre szépirodalomba? Mi készítette az első elbeszélés megírására?

– *Mindig érdekelt az a láthatatlan, titokzatos valami, a „belső érzék tárgya”, amit egyszerűen léleknek nevezünk. Még a gimnáziumban pszichológiai témájú novellákat írtam, szűkszavú kurta írásokat. Magyartanárom javító szándékkal meg is jegyezte, hogy írásaimban sok a balladai félhomály. Akárhogyan is igyekeztem, másképpen nem tudtam írni. Az a félhomály mindig ott maradt a sorok között. Akkor már túl voltam a Dumas-, Traven-, s az elsőként kezembe került, apám könyvtárában virító, búzavirágkék vászonkötésű Mereskovszkij-könyvek hajnalig tartó olvasásán. Még Dosztojevszkij, Solohov, Steinbeck, Maupassant volt akkor a generációm divatos olvasmánya s az enyém is. Később, az egyetlen ismét mindennapi olvasmányom lett – már üdvtörténeti megvilágításban is – a Biblia, követte a Korán, Homérosz, a nagy eposzok, mint a Mahábhárata, Rámájana, Kalevala, aztán Dante után Valéry, Flaubert, Aragon, Camus, Baudelaire, de Hölderlin, Goethe, Lenau, Heine, Rilke, Ady is ott voltak, hogy csak néhányat említsek a nagyok közül, akiknek szerettem volna a bőrében lenni, már ami az írást illeti. Aztán Dali! Nemcsak a képei, hanem a versei is.*

Életem során alkalmam volt zenei és rajzművészeti tanulmányokba merülni. Ellestem a zeneszerzőktől és az előadóktól, hogyan kell mértéket tartani íráskor, hogy minden kép, szín, hang, szó, gondolat, pont stb. és mindaz, ami a sorok között olvasható, a helyén legyen az írásban. Hogy az olvasó fejében meg se forduljon a kérdés, mit akartam mondani (irodalomtanárok diákfaggatása, ó!), mint ahogyan Bartókot hallgatva se vetődik fel a kérdés, mi a mondanivalója. Azt érezni és ezáltal tudni kell, bármiféle magyarázat nélkül.

Gondolom, esetemben nem annyira tudásról, mint sok mindenre kiterjedő tájékozottságról lehet szó. S hogy mi készítette az első elbeszélésem megírására? Az, ami ma is az írásra parancsol: csillapíthatatlan belső inger, konkrét dolgok megírásának kínzó kényszere, s amíg a munkához nem látok, szenvedek tőle, mint a nyugós gyerek szünni nem akaró visításától, földön fetregésétől, ha valamit nem teszünk úgy, ahogyan ő akarja. A homo sapiens egyik alapvető tulajdonsága, hogy képes behelyezni magát mások világába, s ezt szívesen teszi, így éli más emberek (lények) életét, akár egyszerű pletykabeszédre fülel, akár monodramát néz kiváló előadásban. Így az olvasó. Hát még az író! Ahány szereplője, annyi élete van egy időben. Másként nem írhatna. Lényegében minden művészetnek,

alkotásnak ez a mozgatóereje, ez az akár csak egy percre beleegyesés a szereplők, az előadók és általuk az író és a zeneszerző, a kép és közvetítésével a festő létébe. Írók, művészek, hallgatóság, műélvezők – homo viverens mindahány. Így vagyunk képesek rövid létünk alatt több életet is megélni. Isteni csoda ez, transzcendens jelenség.

A *Silentium album* kötetben közölt öt fejezet tulajdonképpen öt különálló, de a szereplők élettörténetét időrendben nyomon követő novella. A Forum Könyvkiadó ezt a történetbeli szoros egybekapcsolódást kisregényként értékelte, műfaji megjelölésként ezt tüntette fel a kötet alcímében. Erre rájátszott az a szerzői szerkesztés is, hogy a kötet zárómondata ugyanaz, mint amivel a könyv kezdődik, tehát a szöveg visszatér a saját kezdetéhez. Módom volt eredetiben is olvasni az elbeszéléseket, és tudom, az első megjelentetést követően is tovább dolgozott rajtuk. Erre amiatt szánta el magát, hogy minél egységesebb könyvet adjon ki a keze alól, vagy egyébként is folyamatosan dolgozik az írásain?

– Folyamatosan dolgozom az írásaimon. A fiókban rejtőző régieket sokszor átdolgozom, az újat is valamennyit legalább tízszer átírom, elveszek belőlük, hozzáadok, mígnem, akár a festő, azt mondom: Elég, mert elrontod! Egy vonással se többet! Viszont a megjelent írásokon is változtatok, ha szükségesnek látom.

Félix ükapa, Fülöp dédapa, Jusztin nagyapa, Énekes dédanya családtörténete kezdetben követhetőnek tűnik, majd a családfa lombosodásával egyre szerteágazóbbá válik, rávetül a bácskai népesség jelentős csoportjára. Ugyanakkor a család hirtelen jött szerencséjét, majd két egyhasi testvér életre szóló rivalizálását a beszélő a huszadik század első felének történelmi tablójává szélesíti, amelyen, igaz, csak a háttérben és jelzésszerűen zajlanak a sorsfordító események, a háborúk, a határmódosítások, a változó államformációkhoz tartozó pénznemek cseréje, a zsidóüldözés, ami természetesen mind kihat a családtörténet szereplőinek életére is. Ennek a folyamatosan kibontakozó családtörténetnek személyesen érintett szereplője a múltat megszügyenüléseivel és ritka felmagasztosulásaival együtt megidéző elbeszélő, aki tulajdonképpen maga köré építi a történeteket. Mennyiben olvasható a *Silentium album* önéletrajzi ihletésű szövegeként?

– A Silentium album elsődlegesen önéletrajzi ihletésű. Amit megírtam, nagyrészt valóban megtörtént, velem, velünk, szűkebb környezetemben, nemrég vagy a múltban. Kivéve persze a zárónovella eseményeit és a lióhanautákkal való találkozást, ez fikció ugyanis, a nevek, a hegy, a növényzet, a csigák, a tragikus végű óceánjárás, a potyautas félvér asszony mindenórás állapotával. Attól kezdve, hogy a „világszéles vízen vándorlást”, majd a varázsló halálát írtam, azoknál a

részeknél Liszt Halálgondolójának zongorazenéje szólt fülemben, csakhogy ott a velencei temetőbe vezetett a vízi út, miközben a lélek beleolvad a végtelenbe, hogy a kozmikus lét új kategóriáját képezze. Én az óceán földi végeláthatatlanságát és a furdalásos örült lélek mérhetetlen messzeségbe enyészését kapcsoltam egybe. Én magam vagyok az a lélek, mint ahogyan az idős Liszt azonosul a Gyászgondola második változatában az elhunyt barát, Wagner tovatűnő lelkével. Én vagyok a lióhanauták varázslója, de Mór, a hontalan tengerész, Eszter, a lepkefütyhangú elbeszélő, Fruzsina, a hatalmas testű mesterszakács és színházalapító is, Grünberg, akit a családban nem szeretnek, és akit elvisz a halálvonat, Énekes dédanyám, a szabadban éneklő, a bölcs Fülöp dédapa, aki szavára senki se hallgat, a gógös nagyasszony és Senki Örzse, Trilla Kamilla, akinek sajátos világába már nem érnek el anyja szavai.

Erőteljes művészi adottság és tehetség, szenvedélyes alkotási ösztön szükséges ahhoz a tömörített kibontáshoz, amivel Vasagyi Mária él elbeszéléseiben; minél inkább rövidebbre zárja a szálakat, amennyire csak sejteti az eseményeket, annál inkább gazdagodik a kép, az összefüggések megvilágosodnak, a történetfonalak összeshálózódnak. Ez az a balladai félhomály, amiről gimnáziumi elbeszélései kapcsán tett említést. A 2002. évi Szirmai Károly Irodalmi Díjat odaítélő bizottság így értékelte: „Vasagyi Mária látomásos elbeszélései új szint jelentenek a vajdasági magyar irodalomban, egyedi módon fogalmaznak meg rendhagyó sorsokat, beleszóve e táj néprajzi jellegzetességeit is. Történelem, mitológia és a valós sors groteszkségei elegyednek a családtörténetként is olvasható szövegekben, amelyek végül is világunk reális és torz képét is megmutatják. Elbeszéléseiben Vasagyi Mária ezeddig szokatlan nyelvi eszközökkel is dolgozik, ami külön varázsa szövegeinek.” Új, tehát rendhagyó világlátást fogalmaz meg történeteiben. Van ennek a kiválóra sikeredett művészi megformálásnak valami példa értékű előképe olvasmányai között, vagy egyszerűen csak olyan könyvet írt, amelyet olvasni szeretett volna?

– Nem mondhatám, hogy példaképek bűvöletében vagy hatása alatt dolgozom. Erősebben hat rám a zene (jelenleg Ligeti György, Cage, Schönberg művei), mint bármilyen irodalmi alkotás. Inkább érvényes esetemben, hogy „olvasmányt írok magamnak”, amely talán másokat is érdekel majd. Hegel, Kant, Szókratész, Platón, Nietzsche filozófiája viszont állandó olvasmányaim közé tartozik, de érdekel Popper János bölcselete is, zsenge ifjúkorom óra pedig a taoizmus.

Prózaírásának két nagyon jellemző tárgymegközelítési módszere az ironia és a groteszk. Ezen elidegenítő szűrők alkalmazása által válik elbeszélhetővé a családtörténet. Így csak az írhat, akiben lobog az élet szeretete, aki az apróságokban is megleli a maga örömét, aki nem feketében látja a világot. Amennyire ismerhetem a magánéletbeli gondokkal való megterheltségét, hely-

zete a legkevesebb optimizmusra ad okot, illetve ha igen, akkor az az optimizmus a küzdelem felvállalásához szükséges. Honnét merít erőt az alkotó energiák táplálásához, amikor körülményei mindent elnyelő fekete lyukhoz hasonlatosan magukba szívják napi tevékenységét?

– *Életszeretet lobogása? Nem éppen. Számtalanszor kerültem mélypontra, a teljes megszűnést óhajtottam olyankor. Családi adottságom viszont az erőszakosságig fokozódó kitarítás. Hétéves koromban apám úgy tanított meg úszni, hogy a Ferenc-csatorna kellős közepébe dobott, mint egy kiskutyát, és én dühösen vettem tudomásul, hogy odalenn vagyok, s az iszapba fűrődött a testem. Amikor felszínre érve haragomban sírva fakadtam, apám felnevetett: Hát nem azt mondtad, át akarod úszni a Dunát? Hogy képzelted legyőzni azt a nagy vizet? Vagy tíz évre rá, amikor átúsztam a Dunát Kiskőszegnél, az örvényeket kerülgetve eszembe jutott, mit mondott apám. Akkor értettem meg, hogy számtalan kisebb-nagyobb veszélyt, bosszúságot kell megélnünk ahhoz, hogy az igazi nagy élményhez eljussunk.*

Honnan eredeztethető a szürrealizmus iránti vonzalma?

– *Főként gyermekkori élményekből eredően. Írás közben azonban nincs idő eldönteni, na most következik egy szürrealista rész. Bejön magától.*

Kötetének elbeszélője a bácskai embert meghatározó jellegzetességként jegyzi a birtoklás ösztönét, ami születésétől a sírjáig végigkíséri, nem csupán a nyomorból való kilábalás reményét éltetvén lelkében, hanem egyenesen értelmet adván létének: „a juss, a föld, a mezsgye, az enyém” alapfogalmi ennek az életnek. Ilyen, tipikusan bácskai, „kigyóként sustorgó pökhendi család” az elbeszélő által megjelenített familia is. A földhöz ragadt, vagyonhoz ragaszkodó család és a hozzájuk kapcsolódókkal megtörtént esetek megírása közben, noha azok olykor misztikus, mágikus feloldást nyernek, szinte népmesei fordulatokat vesznek, kitűnik, hogy Ön nagyon sok személyt ismer, rengeteg történetet hordoz magában épületekről, településekről, sorsokról egyaránt. Hol van ennek az ismeretanyagnak a forrásvidéke?

– *Nem annyira személyeket, mint egész sorsokat figyelek, történelmi és társadalmi és egyéb nagy horderejű változások hozadékát. Nyitott szemmel járok, de csak azt rögzítem agyamban, ami érdekel. Asszonytársaim főzőcsketanácsai nem kötik le a figyelmet, de ha elmondják egy-egy recept történetét, esetleg anekdotáznak mellé egy keveset, arra már felkapom a fejem. Emberismeretem is gyermekkoromba nyúlik vissza. Minél mélyebbről merítek az időben, annál inkább sikerül eltávolodnom a személyektől, a történettől, s úgy már könnyebb az írás.*

Történeteiben erősen hangsúlyozott a zsidó hagyományvilág, ami összefogó, tovább vivő erőként jelenik meg, ugyanakkor egy másik vonalon pedig a

zsidóság el nem fogadásában csúcsosodik ki, el egészen odáig, hogy részben egyes szereplőket a holocaust néma szemlélőjeként felelőssé tesz a részvételenségben, a hallgatólagos jóváhagyásban. Közvetlenül érintettek tűnik ebben a kérdésben.

– Kísérést genetikai, de inkább tapasztalati oka van zsidóhagyomány-tiszteletnek. A zsidógyűlölet sajnos családomban is él, s még csak azt se mondhatom, hogy lappang. Vannak, akik helyeslik a holocaustot, ám, mivel sikertelen kísérletnek tartják, mert a zsidóság teljes kiirtása nem sikerült, nem restellik kifejezni előfölti elégedetlenségüket. Az utálkozás és a gyűlölet megnyilvánulásai, amelyeket a könyvemben leírtam, szintén családom egyik-másik ágában, szűkebb környezetben keserítették életünket. A magyarságnak, de Európa más nemzetekének is jelentős része még mindig nem fogja fel, nem is akarja, mi történt a zsidósággal a vészorszakban, sőt, az utóbbi 1800 év alatt. Nemcsak az anyaországban, hanem ideát is sokkal több a zsidógyűlölő – nemcsak magyarok! –, köztük sok magát értelmiséginek tartó személy, mint gondolnánk. A gyerekeimet gyakran éri kellemtelenség, tilalom, megjegyzés, megalázás a származásuk miatt. Egyesek a magyarságuk, mások a sémi származásuk miatt orrolnak rájuk, részesítik őket hátrányos megkülönböztetésben még aprócska koruk óta. Ami pedig a részvétlenséget illeti: nem vonható felelősségre egy egész nemzet a zsidók tragédiájáért, de a nemzet egyes csoportjai és személyiségei igen. Az antiszemitizmust mindemellett úgy kell megélni, mint természetes tény, mert amíg egyetlen zsidó is él a földkerekségen, addig fennáll a zsidógyűlölet szégyenteljes jelensége.

A történetek jelentős mennyiségű néprajzi anyagot mozgatnak, hol – kiváltképpen szerkesztett – betétekként akasztván meg a történetmondás folytonosságát, hol pedig meseszerű, sőt, már mitikus jellegű és erejű fordulatokkal téve elviselhetőbbé a történetbe foglalt kíméletlen realitást. Hátborzongató, igazi ismerkedés a Mezsgyék című fejezet temető-leltára, ami nem egyéb, mint egy föld alatti család, amelynek ágait a birtoklászvágy tépte meg, az a vagyonsodási szándék, aminek folytán Fülöp dédapa teteme már nem kerülhetett be a családi kriptába, a gyásznép groteszk civakodása után a hozzátartozók – mint a fekete humorú neorealista filmek statisztái – elindulnak sírhelyet keresni az elhunytak. Visszatérvén a néprajzi elemekhez, kezdve a Kőkecske történetétől a temetőfalon lelt üzenetekig, világos, hogy a valós elemek a saját (és bizonyára mások) néprajzi gyűjtéséből származnak. Ám az *Efemeridák* című szövegében, alapos csillagászati és navigációs előtanulmányok után a beszélő, Eszter, apja naplójának segítségével ismeretlen helyekre vezeti olvasóját, ószövetségi világvége-epizódba csöppenti, de ebben a levélből és naplóból épülő, egymás mellett elbeszélő dialógusban is érzékletes tabló rajzolódik ki

a tragédiáktól pusztuló, félzsídó családról. Gondolom, ebben az esetben fiktív dokumentumokat épített a szövegbe.

– *Részben saját, részben mások gyűjtéséből választottam néprajzi elemeket. Hatalmas anyag állt rendelkezésemre, vigyáznom kellett, nehogy túl sokat merítsek belőle, hiszen eszem ágában se volt néprajzi jellegű szövegeket írni. A csillagászati előtanulmányok még gyerekkoromban kezdődtek, apám ugyanis hallatlanul nagy asztronómiai tudással rendelkező szenvedélyes csillagfigyelő volt, de sokat tanultam tőle a természeti jelenségekről, az anyagban történő mozgásokról is. Az Elmo tüzéről tőle hallottam először. Persze, hogy a tünemény is szerepet kapott az átokhajó sorsában. A navigációs ismereteimet viszont olvasótermi munka előzte meg.*

A kötetet záró írás, a *Silentium album* visszacsatol a nyitó-elbeszélés kezdőmondatához, közben a beszélő végérvényesen leszámol a családi tablón megjelenőkkel, viszonylagossá téve azok valós és elbeszélésbeli életét, sorsát, számot adva az elbeszélő kényeszerű kíméletlenségével, amivel a „visszafordíthatatlanul megszűnt létben létezésükkel” megbékélni nem tudó familia cselekedeteit kendőzetlenül tárta az olvasó elé, tudván, hogy „elérkezett az időköz és történéseken és cselekedeteken töprengés ideje”. Mintha a családregegy szereplői azt mondanák: vissza az egészet, semmi se úgy történt, ahogy elmondtad. Az így kiteljesülő könyv figyelmesen szerkesztett elbeszélés-füzér, egy alakuló családregegy kőkemény magja. Milyen újabb meglepetésre készül Vasagyi Mária? Folytatja a bácskai családtörténetet, vagy esetleg teljesen más irányba fordítja történeteinek folyását?

– *Még Fruzsinaék világában élek, ám új utakra készülődöm. Lehet, hogy indulás előtt kicsíráztatom azt a „kemény magot”, amit a könyvem képez. Hiszen a családtörténet továbbszövegetése sok meglepetést tartogat számomra, a kíváncsiság pedig nem hagy nyugton. A meglepetések majd írás közben érnek, amint előbújnak a tudatalattimból vagy a tudatfelettimből vagy honnan. Két újabb, időkét és tereket átszelő hosszabb prózát körvonalazok, már-már a részletek is elősejlenek. Csakhogy egy időben nem írhatom mindhármójukat, a fruzsinást és a két újabbat, nehezen élhetnék három–négy időben és mindegyikben vagy húsz–harminc életet amellet, hogy itt, a nagyon is földi valóság sűrűjében tengetem életem s hordozom a sors által rám szabott testből folyton elvágódó lelkem.*

Lejegyezte: FEKETE J. József